

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1945-01-07, iš Štuthofo - į Greifsvaldą

Lager, 7 Januar 1945

Prof. Dr. Balys Sruoga
Lager Stutthof b/Danzig
Block XI

Lager, 7 Januar 1945

Vanduk, mano miela-mylima! Mykolas Žilinskas berichtet aus Berlin, dass Herr Dr. von Kleist (sehr hohe Persönlichkeit im Minist. d. Äussern) hat ihm gesagt u. seine Sekretärin hat ihm nachher offiziell bestätigt, dass wir aus dem Lager schon entlassen seien, – die Durchführung der Bestimmung noch einige Tage nehmen würde. Offiziell wurde gesagt: die litauischen Geiseln! Herrn Dr. von Kleist sollte man glauben. Doch der Begriff „einige Tage“ ist sehr dehnbar. Es kann Monate dauern. Dazu kommt noch die Frage der Quarantäne, – das ist kein Bluff, – das ist eine ernste Sache. Natürlich, das ist nicht unlösbare Frage, es gibt verschiedene Auswege. Wird man diese Auswege suchen? – natürlich, es weiss ich nicht. Sonst, die Quarantäne könnte noch lange dauern. Wieder diese Ungewissheit! Doch, so wie so, die Ende ist schon sichtbar und offiziell ist schon anerkannt, dass ich unschuldig eingesperrt sitze. Es wäre gut, wenn könntest Du in dieser Zeit die Möglichkeiten der Arbeit für mich prüfen. Meine literarische Arbeiten werden uns kein Brot geben. Bei der Universität wird es wahrscheinlich keine Möglichkeit geben (Geschichte der russischen Kultur bzw. Literatur, – Seminar für Theaterwissenschaft, Dramaturgie u. Theatralische Kritik, u. s. w.)? Wenn das wird nicht möglich sein, dann ist mir egal, welche Arbeit wird. Ich kann arbeiten im Büro, aber auch in der Fabrik als einfacher Arbeiter. In voriger Woche kam Dein Brief v. 25-XII-44 u. Dein Weihnachtspäckchen, – das machte mir grosse Freude. Doch die Briefe gehen wieder sehr langsam. Gestern bekam ich ein wertvolles Päckchen von Živilės Vater (es gab da sogar bayerisches Butter!), – bedanke ihn sehr herzlich von mir. Jetzt werde ich ihm nicht schreiben, doch nachher, glaube ich, werde ich wissen wie ihn zu bedanken. Ich habe beendet zweite Redaktion meinen „Dobilėlis“, – ich bin wieder nicht zufrieden, doch kann es schon gehen. Ich denke, meine Manuskripten werde ich frei mitnehmen können. Die Lagerführung weiss bescheid, dass schreibe ich dramatische Werke, – sie stört mir nicht diese Arbeiten zu ausführen, – im Sinne der Zensur alle meine Werke sind vollständig unschuldig, – ich kann sie ruhig jeder Zensur der Welt vorlegen. Ich bin beunruhigt, dass Dein letzter Brief stammt nur v. 25-XII. Sind Sie beide gesund? Oder passierte mit Ihnen irgendwas Unangenehmes? Ihre Briefe sind mir viel mehr, als tägliches Brot. Diese innere Wärme ist mir lebenswichtig. Ich habe gelernt mich zu beherrschen, doch ohne diese innere Wärme, die mir Ihre Briefe bringen, kann ich nicht auskommen, – es fehlt schon an der Kräfte. Je mehr schweige, je toller meine Sehnsucht ist. Die lebendige Träume helfen sehr wenig. Hast Du mein Brief mit Wendug an Daliukas erhalten? Ach, diese junge Arbeiterin, die hat so eine harte Prüfung des Lebens! Ich hoffe doch, ich werde noch können Ihr für alle Ihre Leiden noch gutmachen. Dieser Blödsinn der Weltgeschichte wird nicht ewig dauern, – Vanduk, wir werden noch können für Daliukas das Leben inhaltvoll machen! Für uns beide brauchen wir schon nicht viel, unseres weiteres Leben wird für Daliukas gewidmet... Viele Grüsse Dir von Germantas, – mit ihm lebe ich gut, doch offiziell höflich. Grüsse von mir allen Kollegen, insbesondere denen, die für Ihnen gut sind, – Biržiškai, Puzinas, Maciūnas, Adomas, Rindzevičius... Sowie, ich werde schon bald bei Ihnen sein, 1-2 Monate frühe oder später – das macht schon nicht viel aus: man wird nicht mehr sich diskreditieren. Vanduk, schreibe mir öfter! Jeder Dein Brief ist mir ein Feiertag! Küsse unseren armen Daliukas! Ich kann nicht meine Sehnsucht aussagen. Ich küsse Dich, umarme, mano miela-

miela vargše Vanduk! Lebt wohl!

Dein Bal [1r] // [1v] //

Prof. dr. Balys Sruoga
Stutthofo stovykla prie Dancigo
XI blokas

Stovykla, 1945 sausio 7

Vanduk, mano miela mylima! Mykolas Žilinskas [1] iš Berlyno pranešė, kad ponas dr. von Kleistas [2] (labai aukštas Užsienio reikalų ministerijos pareigūnas) jam pasakė, o jo sekretorė vėliau oficialiai patvirtino, kad mes jau išleidžiami iš lagerio, – nutarimo įvykdymas užtruks dar keletą dienų. Oficialiai buvo pasakyta: lietuvių įkaltai. Ponu dr. von Kleistu reikėtų tikėti. Tačiau sąvoka „keletas dienų“ labai lanksti. Tai gali užtrukti keletą mėnesių. Be to, kyla karantino klausimas, – tai ne blefas, – tai rimtas dalykas [3]. Žinoma, tai nėra neišsprendžiama problema, yra įvairių išeičių. Ar bus ieškoma šių išeičių? – aišku, aš nežinau. Priešingu atveju karantinas gali trukti ilgai. Vėl ta nežinomybė! Bet, šiaip ar taip, pabaiga jau matoma ir oficialiai jau pripažinta, kad esu įkalintas nekaltai. Būtų gerai, jei per šį laiką galėtum pasidomėti darbo man galimybėmis. Mano literatūriniai darbai neduos mums duonos. Universitete turbūt nebus galimybių (rusų kultūros arba literatūros istorija, – teatro studijų seminaras, dramaturgija ir teatro kritika ir t. t.)? Jeigu tai bus neįmanoma, tada man vis tiek, koks bus darbas. Galiu dirbti ne tik raštinėje, bet ir fabrike paprastu darbininku. Praeitą savaitę atėjo Tavo 44-XII-25 laiškas ir kalėdinis siuntinėlis, kuris mane labai pradžiugino. Tačiau laiškai vėl eina labai lėtai [4]. Vakar gavau vertingą siuntinėlį nuo Živilės [5] tėvo [6] (jame buvo net baviško sviesto!), – labai nuoširdžiai padėkok jam nuo manęs. Dabar jam nerašysiu, bet vėliau, manau, mokėsiu atsidėkoti. Dabar pabaigiau antrą savo „Dobilėlio“ redakciją [7], – vėl nesu patenkintas, bet jau neblogai. Manau, laisvai galėsiu pasiimti savo rankraščius [8]. Lagerio valdžia gerai žino, kad rašau dramos kūriniai, – ji man netrukdo dirbti, – cenzūros atžvilgiu visi mano kūriniai yra visiškai nekalti, – galiu ramiausiai pateikti juos bet kokiai pasaulio cenzūrai. Man neramu, kad paskutinis Tavo laiškas rašytas XII-25. Ar Jūs abi sveikos? Gal atsitiko kas nors nemalonaus? Jūsų laiškai man daug daugiau, negu kasdieninė duona. Ši vidinė šiluma man gyvybiškai svarbi. Išmokau tvardytis, bet be tos vidinės šilumos, kurią man suteikia Jūsų laiškai, negaliu apsieiti, – man jau trūksta jėgų. Kuo daugiau tyliu, tuo pasiutesnis mano ilgesys. Gyvi sapnai man maža bepadeda. Ar esi gavusi mano laišką, kuriame kreipiausi į Daliuką? [9] Ak, ši jauna darbininkė patiria tokį sunkų gyvenimo išbandymą! [10] Tikiu, kad vis dar galėsiu Jums atsilyginti už visas Jūsų kančias. Ši pasaulinės istorijos beprotybė netruks amžinai, – Vanduk, mes dar galėsime praturtinti Daliuko gyvenimą! Mums abiems jau daug nereikia, mūsų tolesnis gyvenimas bus skirtas Daliukui... Daug linkėjimų Tau nuo Germanto [11], – su juo gerai sutariu, bet oficialiai mandagiai. Perduok nuo manęs linkėjimų visiems kolegoms, ypač tiems, kurie Jums geri, – Biržiškai [12], Puzinui [13], Maciūnui [14], Adomui [15], Rindzevičiui [16]... Ir aš būsiu su Jumis netrukus, 1-2 mėnesiais anksčiau ar vėliau – tai jau nebedaug: ilgiau nediskredituos. Vanduk, rašyk man dažniau! Kiekvienas Tavo laiškas man šventė! Pabučiuok mūsų vargšą Daliuką! Negaliu išreikšti savo ilgesio. Bučiuoju Tave, apkabinu, mano miela miela vargše Vanduk! Likit sveikos!

Tavo Bal [1r] // [1v] //

KOMENTARAI

[1] Mykolas Žilinskas (1904–1992), teisės studentas Berlyno Humboldtų universitete.

- [2] Peter Kleist (1904–1971), Nacionalsocialistų partijos (*National-Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP*) Užsienio politikos biuro pareigūnas. Reicho okupuotų Rytų kraštų ministerijos Ostlando skyriaus viršininkas. Nuo 1941 m. iki 1945 m. Ostlando vado pavaduotojas. Nacių partijos patarėjas užsienio reikalų klausimais.
- [3] Karantinas paskelbtas dėl sudėtingos situacijos gretimame moterų „gyvų lavonų“, bloke, iš kur kilo „pavojus užsikrėsti ir mirti“: „Dezinterija, šiltinė, plaučių uždegimas, pūliuojančios žaizdos ir kraujo užkrėtimas kasdien ėmė dideles aukas“ (Antanas Gervydas, *Už spygliuotų vielų*, (ser. *Lietuvių spaudos draugija*, Nr. 2), Chicago: Draugo spaustuvė, 1950, p. 157–159).
- [4] Po Naujųjų metų „valdžia uždraudė lageriui laikraščius gauti. Joks paštas, jokie laiškai, jokie siuntiniai nebeateidavo“ (Balys Sruoga, *Dievų miškas*, redagavo Donata Linčiuvienė, (ser. *Lietuvių literatūros lobynas. XX amžius*, Nr. 3), Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 367).
„Nors mūsų spygliuotų užtvarų miestas buvo bemaž už trijų šimtų mylių nuo tėviškės, vis tiek ligi šiol jautėme jos artumą, nes turėjome nuolatinį ryšį per laiškus ir mūsų kūno gyvybę palaikančius siuntinius. Dabar tie ryšiai nutrūko, ir mes likome vieni. Likome be tėvynės ir be savųjų. Nežinomo mūsų likimo sielvartai padidėjo, nes tokio pat nežinomo likimo skraistė pridengė ir mūsų artimuosius“ (Antanas Gervydas, *Už spygliuotų vielų*, (ser. *Lietuvių spaudos draugija*, Nr. 2), Chicago: Draugo spaustuvė, 1950, p. 160–161).
- [5] Živilė Mykolaitytė, Dalios Sruogaitės draugė Vilniuje.
- [6] Vytautas Mykolaitis (1896–1965), teisininkas. Nuo 1944 m. kartu su žmona Anele ir dukra Živile, pasitraukę iš Lietuvos, gyveno Bavarijoje, Landshuto mieste.
- [7] Balys Sruoga, *Dobilėlis penkialapis, [1944], rankraštis*, in: *LLTI BR*, f. 1, b. 5777, l. 1–157r–v.
- [8] Atsiminimuose liudyta ir priešingai – Balys Sruoga baiminosi, kad lagerio valdžia neužtikėtų jo rankraščių: „Ruošdamiesi nežinomam kelionėn, dėliodami maisto atsargas ir šiaip trupučius, visi buvome susinervinę. Labiausiai blaškėsi Sruoga, baugindamasis, kad, išeinant iš lagerio, nebūtų daroma kratos. Gerai įvyniotus ir įrištus rankraščius deda į vieną vietą, po valandėlės ieško saugesnės. Vėl ištraukęs iš kuprinės, mėgina įsidėti užantin, bet atrodo įtartina. Pagaliau nusikeikęs subruka į kuprinę ir nenoromis nusišypsojęs pasiguodžia:
– Ar Dievas, ar velnias, vis tiek padės“ (Rapolas Mackonis, „Pavasario giesmė pragaro dugne“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 296).
- [9] Balio Sruogos mintys, skirtos dukrai Daliai Sruogaitei, perduotos jai per motinai rašytą laišką: „Daliuk, mano miela! Tavo laiškas taip sujaudino mano sielą, kad ilgai negalėjau Tau atsakyti. Ačiū, Daliuk, – labai ačiū! Man taip liūdna, kad Tavęs nematau, kad Tavo jaunystė praeina tokiomis aplinkybėmis, kad aš tik taip galiu pasveikinti Tave su Naujaisiais metais. Tačiau, Daliuk, Tavo tėvas ateityje nepadarys nieko, dėl ko turėtum gėdytis. Savo žemiškąją naštą nešu išdidžiai ir sąžiningai. Beje, man nebedaug iš gyvenimo ir tereikia. Visą likusį savo gyvenimą skirsiu Tau, kad Tavo jaunystė būtų gražesnė. Suprantu, Daliuk, Tavo mintis ir jausmus, – kažkada ir aš buvau jaunas. Taip, dabartis išbraukta iš Tavo gyvenimo, – nieko nepadarysi. Mes su Mama anksčiau irgi praradome keletą metų. Karas netruks amžinai. Po to mes su Mama gyvensim tik dėl Tavęs. Mums su Mama geriausi laikai jau praėjo, – mums buvo gerai, – mes turim Tave, – to užtenka mūsų laimei. Kaip aš didžiuojuosi ir kaip esu Tau dėkingas, kad esi tokia gera. Suvokimas, kad mano dukra tokia šauni, palengvina liūdną vidinę vienvietę lageryje. Tavo metas – žydėti, o mano – vysti, tačiau aš dar turiu pakankamai vidinės jėgos rašyti, kurti. Aš dar sukursiu veikalų – dar turiu jėgos – aš dar sukursiu tokių dalykų, kad Tu didžiuosies savo tėvu! Ištersiu visas savo likimo nesąmones, – mes vėl gyvensim mūsų laisvoje labai mylimoje Tėvynėje. Ten savo meniška siela dar išgirsi mano dainų apie mūsų laukus ir miškus. Pasakyk Mamai, kad nesijaudintų dėl manęs. Man reikia tik Jūsų laiškų. Kiekvienas laiškas atneša man vidinės šilumos, – aš jaučiu Jus, – aš vėl nesu vienišas pasaulyje. Laukiu, Daliuk, tos valandos, kai galėsiu kalbėti su Tavimi mūsų nuostabiai gražia gimtąja kalba. Ačiū Tau, Daliuk, laiminu Tave, – bučiuoju Tave. Žodžiais nieko Tau nebegaliu pasakyti, Tu supranti mane be žodžių. Būk palaiminta, Daliuk, – Tu!“ (Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, iš Štuthof – į Greifsvaldą, 1944-12-25, in: *LLTI BR*, f. 53, b. 1303, l. 60).

- [10] Balio Sruogos žmona ir dukra tuo metu buvo susidūrusios su rimta problema, nes Daliai Sruogaitėi iškilo grėsmė prarasti darbą. Norėdama toliau dirbti Greifsveldo universiteto klinikoje ir lankyti gailėstingųjų seserų kursus, ji turėjo gauti trijų nacių rekomendacijas. Jas parašė lituanistas prof. Jurgis Gerulis, Būgiuose lankęsis pažįstamas generolas Maussas ir dr. Kurtas Pritzwaldas Stegmannas, su kuriuo moterys buvo susipažinusios pas Vincą Mykolaitį-Putiną, suėmus Balį Sruogą. „Po Naujųjų 1945 metų gavom atsakymus į išsiųstus laiškus. Visi trys buvo teigiami, tik Stegmannas pranešė Greifsveldo universiteto gailėstingųjų seserų kursų vedėjai, kad Balys buvęs Stutthofio koncentracijos lageryje... Buvau pašaukta aiškintis. Stambi, rasinga vokiečių nacė įsiutusi pervėrė mane aštriu žvilgsniu: „Melavai man!“ Tylėjau. O iš tikrųjų nesakiau, kur jis buvo. Tos kursų vedėjos pavardė, kaip atsimenu, buvo Frau Roggen. Vėliau sužinojau, kad rusams atėjus ji buvo nužudyta. Tokio pat likimo susilaukė daug partiečių, kai laimėtojų bolševikų lavina užliejo Vokietiją“ (Vandos Sruogienės užrašai, in: Dalia Sruogaitė, *Atminties archeologija*, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 140). Dalia Sruogaitė darbo ligoninėje neteko vasario pradžioje.
- [11] Pranas Germantas (1930–1945), kalbininkas, Švietimo valdybos generalinis tarėjas (plačiau žr. Stasys Yla, „Germantas – vienišas mintytojas“, in: Žmonės ir žvėrys Dievų miške: Kaceto pergyvenimai, Putnam: Immaculata, 1951, p. 304–314).
- [12] Mykolas Biržiška (1882–1962), literatūros istorikas. 1939–1944 m. VU dėstytojas, profesorius, 1940–1944 m. rektorius. 1944 m. su žmona Bronislava Biržiškine (1879–1955) pasitraukęs iš Lietuvos, gyveno Greifsveldo lietuvių karo pabėgėlių stovykloje.
- [13] Jonas Puzinas (1905–1978), archeologas. 1944 m. pasitraukęs iš Lietuvos, gyveno Greifsveldo lietuvių karo pabėgėlių stovykloje.
- [14] Vincas Maciūnas (1909–2003), literatūrologas, 1944 m. pasitraukęs iš Lietuvos, gyveno Greifsveldo lietuvių karo pabėgėlių stovykloje.
- [15] Adomas Daugirdas (1894–1979), Vandos Daugirdaitės-Sruogienės pusbrolis, jūrininkas, karininkas, autobataliono vadas. 1944–1945 m. kartu su žmona gydytoja Tekle Daugirdiene gyveno Greifsveldo lietuvių karo pabėgėlių stovykloje.
- [16] Kostas Rindzevičius (1909–1983), matematikas, iki 1944 m. mokytojas LDK Birutės gimnazijoje. 1944 m. pasitraukęs iš Lietuvos, gyveno Greifsveldo lietuvių karo pabėgėlių stovykloje.